

„Ali stopiš za trenotek gori k meni?“ je Slavka vprašala.

„Oh, ne! Kaj pa misliš!“

Čudno neprijetno jo je zadela ta beseda.

„Torej lahko noč. Jutri pri kosilu.“

„Lahko noč — — — —“

Opoldne sta se sešla v gostilni, popoldne sta se izprehajala po mestu, peljala sta se v Barkovlje, tretji dan zjutraj se je ona vrnila domov.

Na potu je Slavka razmišljala dogodke teh dni. Z Veljkom se je zmenila. On bo pisal njenemu očetu, da je povabil Slavko v Trst, kamor je ravno sam prišel ta čas in kjer ima strica; da je bil pisal tudi njenemu očetu, ali ker ga ni bilo doma, mu je pošta vrnila pismo. Tako ga gotovo potolažita. Mnogo več je mislila Slavka na tisti nedeljski večer. Onemu neznancu se ni mnogo zgodilo. Ležal je pol ure brezsvesten v kotu, drugega ni bilo nič. V časopisu je čitala, da je bil menda vsled vročine omedlel . . . A potem na pomolu . . . tista burja in tisto morje in kar je čutila ob tem . . .

In njegova beseda ji ni šla iz spomina: „Kaj pa misliš!“ — Tako neprijetno se ji je ta beseda vračala v spomin.

(Dalje prih.)

Spomin.

Čuj, naokrog gozdovi
šumijo v nočni mrak!
Za mislijo neskončno
nemirni spe korak.

Postoj, postoj! Iz teme
prihaja težek vzdih . . .
Postoj, postoj, iz teme
prihaja pogled tih! . . .

Kako, da ste me našle,
ve žalostne oči,
saj ni ne zvezd, ne solnca
in stez cvetočih ni!

Vida.

Oton Zupančič: Čez plan.

Spisal Ivan Cankar.

akor da je zapisano, izide pri nas vsakih deset let knjiga pesmi, pozdravljena s tolikim veseljem in toliko hvaležnostjo kakor nezasluzen dar iz nebes. Od Gregorčiča preko Aškercera do Zupančiča. To so dokumenti našega duševnega razvoja, mejniki ob tisti strmi poti, ki smo jo premerili s tako krepkimi in urnimi koraki kakor malokateri narod. Morda je ta razvoj prav zategadelj tako jadrn in nemiren, ker smo majhni in zaslužnjeni, ker se vsa najplemenitejša naša moč ne more izliti drugam nego v pesem in besedo.

Ob zvršetku preteklega stoletja smo dobili troje pesnikov, rešil pa se je v novo stoletje samo eden. Leta 1900. sem pisal: „Nikjer drugod nimamo ničesar — nič preteklosti in bogve koliko še prihodnosti; plodovi našega duha so edina znamenja, da živimo, in bodo morda spomeniki na našem narodnem grobu. Ali prav v življenju naših duševnih delavcev se kaže vsa mizerija naše usode. Drug za drugim padajo v grob, mladi, šele pravkar dozoreli. Zdi se, kakor da so delali ti ljudje hlastno in v vednem strahu, da jih pred časom ne zaloti smrt.“ Ob grobu Kettejevem sem pisal te besede, leto nato pa je umrl tudi Murn-Aleksandrov.

... tam leže grobovi,
temno leže nad vami spečimi . . .
Spi car-ponos, spē misli do neba,
in vsa bodočnost, v kali započeta,
nedozorela in nikdar požeta,
oči pogum in vroča kri srcá,
ki ni prineslo svoje zadnje žrtve
še na oltar . . .“

Lepa je bila tista pomlad in veseli smo bili bogate žetve. Takrat še ni bilo v nas pesimizma, ne tistega mrzlega obupa, ki mu je treba Zupančičeve sile, da ga človek premaga. Kako nam je bilo takrat, je vklesal Zupančič v granit.

„Na nébu je dan, nad gorami je dan . . .
Če solnca ni, odkod to hrepenenje,
ki v srcih burno nam kipi in vrè?“

Odkod v očeh miadini to žarenje,
 ki dvom in vse pomisleke zatré?
 Kar nečl nam in giblje vse življenje,
 to naj, kot v jutru pust fantom, zamrè?
 O, solnce jel Je, ker ga slutimo,
 ker ga v globini daše čutimo!"

Ali prišla je smrt in prišlo je življenje, slabše od smrti. Bilo je, kakor da smo izpregledali ob grobeh. V tistem prezgodnjem umiranju smo videli simbol; v tisti pomladi, ki ji ni bilo sojeno, da bi zorela v poletje, v moči, ki je omahnila, predno se je utelesila v dejanju.

„Oko ti plameneče — kam si se
 zagledalo? Kaj hrepeniš v daljine,
 v jasnine vedre? Sanjaš nadoblažno
 razkošno luč? . . . Grobovi tulijo!"

Čemu hrepenenje in čemu sanje, ko je konec natanko določen, zapisan od nekdaj? Čemu se ukvarjati, če je delo brezuspešno in brezzmislno? Tudi Bezruč, bard umirajočega naroda, je šel in se je skrilit kakor ranjena žival . . .

Zelo majhen ali zelo velik je človek, ki v današnjih časih ni pesimist. Zelo velik je človek, ki je izpregledal in ki je občutil vso bolečino našega narodnega življenja, a vendar ni povsili glave. Optimistov tiste vrste, ki niso gledali in niso čutili, sem srečal toliko, da sem se spotikal obnje. Človeka, ki je zavriskal veselo iz ranjenega srca, sem videl samo enega. Ozreti sem se moral navzgor in sram me je bilo. Kaj ni v nas naša usoda? Kaj mu ni sojen grob, komur so v grob vprte temne oči? Kdor poveša glavo, ne vidi solnca . . . Iz odprtih grobov je dihal Zupancič tisto moč, ki buči svobodno in nebrzdano iz njegovih pesmi, poletni vihar čez plan. Kakor da je vsesal vase Kettejeve in Murnove duše neizrabljeno silo, ki je dozorela v njem.

Vse trpljenje in hrepenenje naše generacije je dobilo glasnega izraza v Zupancičevih pesmih. Dvom in obup in iz obupa porojeni moški pogum. V verzih, kakor jim v nas ni enakih, je napisal dramo modernega človeka, ki je preveč človek, da bi živel živalsko življenje, in ki mu je zategadelj sojeno trpljenje. In drama posameznika je le simbol tiste velike drame, ki ji je junak-Hamlet naš narod sam. Iz pregloboke boli, iz divjega obupa so se izvili prvi mogočni, čez nočno pokrajino stokajoči, preklinjajoči glasovi. Pesem o grobeh, iz grobov porojena. Ali iz grobov samih je vzkliko življenje, iz noči same je vzplapolala luč.

„In vstalo je kot zvok fanfar
in vzplalo je kot silen žar
od vsepovsod . . .
In tisti čas
sem vedel, kod gre moja pot,
in takrat sem spoznal
vso tvojo neizprosno slast,
ti temna nad menojo oblast . . .“

Težka je pot in strma, poznajo se na njej krvavi sledovi, ali druge ni. Iz bolesti in iz samote se je rodil pogum — dalje! Naša usoda je v nas, in kje je črtomirstvo, če so ga premagala naša srca? Kje je smrt, če je življenje v nas? . . .

Tako nam je zapel Zupančič veliko pesem o upanju in življenju. Stopil je pred nas z moškim korakom, z veselim obrazom, svoje srce na dlani. In spoznali smo v njem vse, kar je v nas najlepšega in zato najbolj skritega. Isto močno, veselo, solnca polno pesem je vzbudil v nas, in če nam je zapel z vso vročo krvjo o svoji ljubezni, če je zavriskal razposajeno, fant na planini, če nam je tožil o svoji in naši usodi. Povedal nam je razločno, kar so jecljali naši neokretni jeziki, kar so slutile od daleč naše trudne misli. Naš pesnik je in naš glasnik . . .

Na moji mizi je ta lepa drobna knjiga, zunaj sneži v velikih kosmih in moje misli hodijo bogvekod.

„Vi drugi imate ljubice,
vi drugi imate denar,
a jaz — jaz imam postrani klobuk,
pa kaj mi vse drugo je mar!“

Najboljše je, res! . . . Samo da bi ne bilo tistih „hudih sanj“, ki so nadlegovale že našega praotca Hamleta in ki tudi vnukom njegovim ne dajo mirnega spanja . . .

